

Галина МАГАС

ДО ІСТОРІЇ ФОЛЬКЛОРИСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СТРИЙЩИНИ

Halyna MAGAS. On History of Folklore Studies in Stryi Land.

Стрийщина є важливою інтегральною складовою Східної Галичини. Розташована у південно-західній частині Львівщини, що межує з Дрогобицьким, Миколаївським, Жидачівським, Сколівським р-нами Львівської обл. та Долинським р-ном Івано-Франківської обл. Слід зазначити, що в минулому Стрийщина охоплювала значно більшу територію, до складу якої входило кілька повітів Галичини: Стрийський (зі Сколівщиною включно), Долинський, Жидачівський та частина Миколаївського¹. Вона відіграла особливу роль у розвитку краю і, як зауважив її дослідник Атанас Мілянчик, “вирізнялася серед других округ і була в немало випадках і в різних роках першуним серед них, а то й ведучим, диспозиційним осередком для українців”².

Номінація місцевості походить від головного міста – Стрия, яке, як видно з археологічних знахідок, існувало вже у добу Київської держави і Галицько-Волинського князівства. Точна дата його заснування невідома. Хоча найдавніша згадка про місто датується 1385 р.³, вчені (Степан Копчак, Ярослав Ісаєвич, Михайло Мандрик, Василь Король та інші) переконані, що воно існувало ще задовго до вказаної дати. Професор Лев Шанковський доводить, що вже тоді Стрийщина була значним економічним та адміністративним цент-

ром, оскільки знаходилась на перетині великих торговельних шляхів (доказом цього є один із найстаріших гербів міста Стрия, який зображує мандрівного купця⁴), а також виконувала важливу оборонну функцію⁵.

Назва **Стрий** позначає одночасно і річку, і місто. Деякі дослідники⁶ доводять, що номінація міста походить від найменування річки. Ярослав Рудницький висловив сумнів щодо такого твердження, і справедливо зауважив, що в топономастиці трапляються випадки, коли гідронім означається назвою місцевості. У своїй розвідці професор поставив слушне запитання: якщо назву міста виводити від назви річки, то що тоді вона означає як така? Провівши деякі мовознавчі дослідження, вчений дійшов висновку, що лексему “стрий” слід виводити з індоєвропейського кореня *sreu* із загальним значенням “рух води”, “пливуча вода”⁷. Працюючи у тому ж напрямку наукових студій, Ярослав Ольховський зазначає, що звук *t* у лексемі *стрий* не можна вважати ускладненням первісної основи *sreu* та асоціювати його зі вставним. Натомість він пропонує враховувати й більш архаїчні варіанти номінації (такі як *stryh*, *strig*) та вже з кореня *str*-(*streu*) виводити значення першооснови. “За таких умов, – узагальнює дослідник, – назви Стрий (давніша форма Стриг) та струг можна вважати субстантивними новоутвореннями із дієслова стирати, стругати, сторгати. Саме ця “(і)сторгаюче-стираюча” особливість ріки Стрий та рвучких потоків-струг, що “протирають” свої річища в спадистому гірському терені, виявилась визначальною місцевій людині на найдавнішому етапі її ознайомлення з цими водними об’єктами”⁸.

Л.Шанковський вказує на існування зв’язку між найменуванням племені та номінацією території, яку воно населяло: “У давнині траплялося дуже часто так, що назви племен поширювались на назву племінної території, а з території пле-

⁴Prohaska A. *Historja miasta Stryja*.– Lwów, 1926.

⁵Шанковський Л. Нарис історії Стрийщини...– С. 70-71.

⁶Prohaska A. *Historja miasta Stryja*...– S. 3.

⁷Рудницький Я. Про місцеву назву Стрий // Стрийщина: Історико-мемуарний збірник.– Нью-Йорк; Торонто; Париж; Сідней, 1990.– Т. II.– С. 405-407.

⁸Ольховський Я. *Метаморфози назви ріки і міста Стрий // Стрийщина крізь призму століть*.– Дрогобич, 2004.– Вип. 3.– С. 55-56.

¹Мандрик М. Стрийщина: шлях до волі.– Стрий, 1998.– С. 7.

²Мілянчик А. *З господарського минулого Стрийщини // Стрийщина: Історико-мемуарний збірник*.– Нью-Йорк; Торонто; Париж; Сідней, 1990.– Т. II.– С. 292.

³Шанковський Л. Нарис історії Стрийщини // Стрийщина: Історико-мемуарний збірник.– Нью-Йорк; Торонто; Париж; Сідней, 1990.– С. 70.

мінна назва переходила на назви річок, а з них на назви селищ. У випадку Стрия ми знаємо назву річки та селища, але не знаємо назви племені, що дало свою назву річці, селищу і території, яку тепер називаємо “Стрийщиною”⁹. Цю думку розвинув дослідник Богдан Копцюх у своїй монографії “Особливості розселення племен на Прикарпатті”. Він виводить слово *Стрий* з номінації місциної групи *стри* та з назви пізнішого утворення – об’єднання місцинних груп *стринів*¹⁰.

Мабуть, кожна з теорій має право на існування у науковій парадигмі, та найбільш розробленими та обґрунтованими видаються положення Ярослава Ольховського, який, узагальнивши концепції попередників та врахувавши видозміни номінації в історичному контексті, подав оригінальне тлумачення назви “*Стрий*”.

Наукові дослідження історичного поступу Стрийщини розпочинаються у перших десятиліттях ХХ ст., коли на прохання стрийської громади польський вчений Антін Прохаска написав і у 1926 р. видав працю “Історія міста Стрия”¹¹, в якій подав відомості про розвиток регіону з позицій польської державності. Ця праця заслуговує на увагу лише через те, що містить деякі важливі факти та дати історії Стрийського Підгір’я, але вона аж ніяк не претендує на роль націостверджувальної книги пам’яті.

Надзвичайно важливий вклад у справу вивчення історії краю здійснили автори праці “Стрийщина” (у трьох томах), виданої Науковим товариством ім. Шевченка у Нью-Йорку в 1990 р. Зібравши величезну кількість матеріалу та давши йому науковий аналіз, вчені створили ґрунтовну монографію, яка містить відомості про різноманітні історичні пласти Стрийщини, а також досить повно відображає всі сфери народного побуту.

У 1995 р. як своєрідне продовження цього видання побачила світ книга “Хвилі Стрия” за редакцією Віктора Романюка. Особливо цікавими видаються подані тут нариси про повстанців Г. Дем’яна, а також розвідка “Золотий гомін. Літературно-мистецька Стрийщина” цього ж авто-

ра, де подано характеристику творчості визначних уродженців краю, а також дуже добре з’ясовано питання зв’язку Івана Франка зі Стрийщиною.

Варто згадати також працю Михайла Мандрика “Стрийщина: шлях до волі”, що вийшла у Стрию у 1998 р., в якій здійснено одну із перших спроб висвітлити період національного відродження 80-90-их рр. ХХ ст. та збірку матеріалів наукової конференції “Стрийщина крізь призму століть”, видану в Дрогобичі (2004 р.).

У згаданих вище працях особливий інтерес викликають розвідки, в яких автори торкаються питання запису народної творчості на Стрийщині¹².

Фольклор Стрийського Підгір’я вивчався у комплексі з дослідженням Галичини загалом. Фахова організація збирацько-дослідницької діяльності на теренах Стрийщини асоціюється передусім з “Руською трійцею” та Науковим товариством ім. Шевченка, які дуже серйозно підійшли до проблеми фіксації та опрацювання творів усної словесності.

Досить вагомий внесок у дослідження усної словесності Стрийщини зробив Степан Петрушевич – катехит, письменник та науковець. Як свідчать архівні записи¹³ свою збирацьку діяльність він розпочав ще у 90-их рр. ХVІІІ ст., навчаючись у духовній семінарії. За словами Ярослава Падох, майбутній священник записував байки, анекдоти та приповідки¹⁴.

Після закінчення навчання його призначають парохом у с. Добряни біля Стрия, де він продовжує накопичувати твори усної словесності. Неабияку вартість представляє збірка прислів’їв та

⁹Шанковський Л. Нарис історії Стрийщини...– Т. І.– С. 70.

¹⁰Копцюх Б. Особливості розселення племен на Прикарпатті.– Івано-Франківськ, 2007.– С. 128-130.

¹¹Prohaska A. Historia miasta Struja...

¹²Шанковський Л. Нарис історії Стрийщини...– Т. І; Падох Я. Науковці Стрийщини // Стрийщина: Історико-мемуарний збірник.– Нью-Йорк; Торонто; Париж; Сідней, 1990.– Т. II; Кравців М. Вклад Стрийщини у розвиток української музики // Стрийщина: Історико-мемуарний збірник.– Нью-Йорк; Торонто; Париж; Сідней, 1990.– Т. I; Дем’ян Г. Золотий гомін // Хвилі Стрия.– Стрий, 1995; Пастух Р. Іван Франко і Стрийщина // Стрийщина крізь призму століть.– Дрогобич, 2004; Сов’як П. Голобутівська парохія і Остап Нижанківський // Стрийщина крізь призму століть.– Дрогобич, 2004; Савчин Р. Жіночий рух на Стрийщині наприкінці ХІХ - початку ХХ ст. // Стрийщина крізь призму століть.– Дрогобич, 2004.

¹³ЛНБ.– Від. рукоп.– Фонд А.С.Петрушевича.– № 1016.– П. 119.

¹⁴Падох Я. Науковці Стрийщини // Стрийщина: Історико-мемуарний збірник.– Нью-Йорк; Торонто; Париж; Сідней, 1990.– С. 104.

приказок С.Петрушевича 30-их рр. XIX ст., яка репрезентує паремійний фонд Стрийщини (основне місце у ній займають тексти з Добрян). І.Франко назвав її “гарною збіркою” та відзначив, що вона містить чимало оригінальних зразків¹⁵. Частково цей збірник був опублікований у Львові в польському тижневику “Przyjacieł Domowy” (1857 р.)¹⁶.

Представники “Руської трійці”, вирішивши “йти в народ” з метою зібрати максимум фольклорно-етнографічного матеріалу “із самого джерела”¹⁷ та дослідити якнайбільшу територію, поставили перед собою завдання системно обстежити різні місцевості. Члени гуртка прагнули повністю охопити західноукраїнські терени і при цьому звертати особливу увагу на зони, в яких найкраще збережено архаїчні елементи. З цього приводу І.Вагилевич доводив, що “найважливіші пам’ятки старини” знаходяться в межиріччі Дністра і Стрия, консервуючи у духовному житті населення Підгір’я релікти дохристиянських часів¹⁸.

Збирацьку роботу на Стрийщині проводили Я.Головацький та І.Вагилевич. Першим у спеціальну народознавчу мандрівку відправився Я.Головацький. У 1834 р., погодившись на запрошення І.Вагилевича, він попрямував зі Львова до села Ясень (колись Стрийського округу, тепер – Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.), пройшовши таким чином через села Довге та Великі Дідушичі Стрийського повіту. Дорогою дослідник знайомився з життям населення, вивчав його побут та записував фольклор.

Восени 1836 р. Я.Головацький разом зі своїм братом Іваном знову побував на Стрийщині. Як зазначає Р.Кирчів, “новим у цій подорожі був для Я.Головацького відрізок шляху із Стрия до Розгірче...”, в межах якого було зафіксовано цікавий фольклорний матеріал¹⁹. У ці роки ним була здійснена ще одна експедиція у Підгір’я. Тоді він відвідав П’ятничани, Волицю, Пукеничі і Добрян. Влітку 1839 р. маршрут Я.Головацького зно-

ву пролягав через мальовничі села Стрийщини, про що свідчать його рукописні матеріали.

Цінним є те, що Я.Головацький, керуючись науковими принципами, намагався записувати різножанровий матеріал. У сферу його наукових інтересів потрапила як фольклорна проза (записи переказів під час перебування у с. Розгірче), так і пісенний репертуар Стрийського Підгір’я. Цікавим є той факт, що у с. Сихів йому вдалось зафіксувати чотири дитячі голосіння за батьком²⁰.

За словами Я.Головацького²¹, велику кількість пісень він та його товариші передали Жеготі Паулі, який згодом на основі цих матеріалів уклав збірник (“Pieśni ludu ruskiego w Galicyi. Zebrał Żegota Pauli”), а тому логічним видається припущення, що у виданні польського фольклориста містяться записи зі Стрийщини. Народнопісенні твори, які записав Я.Головацький у селах Стрийського повіту, увійшли також до праці “Народные песни Галицкой и Угорской Руси”²².

Неодноразово у цьому регіоні проводив свої фольклорно-етнографічні екскурсії І.Вагилевич. Збираючи тексти народнопоетичних творів, він побував у багатьох селах, зокрема у Розгірчому, в якому вивчав давні печерні написи та зафіксував низку колядок і щедрівок від місцевого “вайди” (локальна назва ватажка колядників). Досить багатий матеріал вдалося відшукати записувачеві у Дулібах.

Слід відзначити широкий діапазон інтересів І.Вагилевича у жанровому аспекті. Так, лише у згаданому селі Розгірче, в якому він досліджував головні скельні пам’ятки, у поле активних фольклористичних зацікавлень збирача потрапили зразки народної прози (легенди, казки і перекази, пов’язані з місцевими печерами²³), твори календарно-обрядового циклу (“Ой нема дома господаренька”, “Господареньку, господиненьку”, “Гордий та пишний пен-господарю”, “Зачорнілася чорна гора” тощо), необрядовий фольклор (“Ой загнівався син на матінку”, “Стоїть ми стоїть зелений явір”, “А в городечку червона ружа”

¹⁵Франко І. Зібрання творів: У 50-ти т.– Т. 31.– К., 1981.– С. 357.

¹⁶Кирчів Р. Етнографічно-фольклористична діяльність “Руської трійці”.– К., 1990.– С. 71.

¹⁷Головацький Я. Мандрівка по Галицькій та Угорській Русі // Жовтень.– 1976.– № 6.– С. 91.

¹⁸Цит. за: Кирчів Р. Етнографічно-фольклористична діяльність “Руської трійці”...– С. 119.

¹⁹Там само.– С. 97.

²⁰ЛНБ.– Від. рукоп.– Фонд Я.Головацького.– Спр. 742.– П. 51.– Арк. 7.

²¹Головацький Я. Заметки и дополнения к статьям Г.Пыпина.– Вильна, 1888.– С. 23-24.

²²Головацький Я. Народные песни Галицкой и Угорской Руси, собранные Я.Ф.Головацким.– Москва, 1878.

²³Кирчів Р. Етнографічно-фольклористична діяльність “Руської трійці”...– С. 109, 246.

та інші). Своєрідним є зафіксований тут варіант пісні про Довбуша “Попід Бескид зелененький”, який містить контамінацію сюжетів з пісень про Довбуша та про опришка Романа²⁴).

Особливо зацікавившись жанрами зимової обрядовості, Вагилевич згодом укладає унікальну збірку під назвою “Слов’янське свято Коляда, описане Далібором Іваном Вагилевичем. Книжка перша”²⁵. Та, на жаль, вона так і не була видрукувана попри всі намагання автора випустити її у світ. Декілька текстів зі спадщини “заповязтого збирача” (як висловився про І.Вагилевича видатний вчений П.Шафарик) було надруковано у “Русалці Дністровій”, деякими матеріалами послуговувався Я.Головацький, частина творів увійшла до спеціального двотомника В.Гнатюка “Колядки і щедрівки”. Пізніше ряд одиниць з колядкового фонду І.Вагилевича використав О.Дей²⁶. У 1983 р. вийшла збірка “Народні пісні в записах Івана Вагилевича”, яку підготував Михайло Шалата. У ній чільне місце займають поетичні твори, зібрані на Стрийщині.

І.Франко у статті “Огляд праць над етнографією Галичини в ХІХ ст.” відзначив кількох фольклористів, котрі, на його думку, своєю новаторською скрупульозністю, своїм ретельним науковим ставленням до вивчення, а головне до запису та систематизації фольклорного матеріалу помітно вирізнялися серед інших дослідників народної творчості другої пол. ХІХ ст.²⁷. Першим у ряді “збирачів нового типу” він називає Івана Колессу, з яким корифей підтримував товариські стосунки, про що свідчить епістолярна спадщина І.Франка²⁸. Старший серед “братів поповичів”, як називали себе брати Колесси, – Іван, Олександр та Філарет – не залишив ґрунтовних досліджень народної творчості, але завдяки своїй збирацькій діяльності на Стрийщині він, безперечно, зробив вагомий внесок у розвиток фольклористики та,

за словами Ксені Колесси, “увійшов в українську культуру”²⁹.

Фольклорною традицією І.Колесса почав цікавитись ще в період навчання у Дрогобицькій гімназії. Поставивши перед собою завдання дослідити, “який засіб продуктів народної творчості можна в приближенню знайти в одному селі”³⁰, він, приїжджаючи додому під час канікул, старанно фіксував народну творчість свого села. Так, за словами Ф.Колесси, до серед. 1880-их рр. він мав три зошити “густо записані текстами й мелодіями українських народних пісень”³¹. У 1889 р. краківською Академією наук було надруковано частину зібраного матеріалу під назвою “Народження, хрестини, весілля і похорони руського народу в селі Ходовичах Стрийського повіту”³². Ця праця становила лише невеликий фрагмент монографії, яку запланував написати І.Колесса про село Ходовичі. Та, на жаль, цей задум не був зреалізований через трагічну долю автора.

Після смерті доктора І.Колесси Етнографічна Комісія видала його рукописну збірку під назвою “Галицько-руські народні пісні з мелодіями” (за редакцією Олександра та Філарета Колессів). Цінність роботи полягає в тому, що вона відображає “глибину пісенних покладів”³³ локальної фольклорної традиції. Завдяки цілеспрямованій комплексній польовій роботі автор уклав уніка-

²⁹Колесса К. Колесси у скриптах історії (від джерел до звершень) // Родина Колессів у духовному та культурному житті України кінця ХІХ-ХХ століття (з нагоди 130-річчя від дня народження академіка Ф.Колесси та 100-річчя від дня народження академіка М.Колесси): Збірник наукових праць та матеріалів. – Львів: Львівський національний університет ім. Франка, 2005. – С. 10-33.

³⁰Галицько-руські народні пісні з мелодіями / Збір. у с. Ходовичах др. І.Колесса // Етнографічний збірник. – Т. 11. – Львів, 1902. – С. ХХІІІ.

³¹Подаю за: Луканюк Б. Ходовицька збірка Івана Колесси // Родина Колессів у духовному та культурному житті України кінця ХІХ-ХХ століття (з нагоди 130-річчя від дня народження академіка Ф.Колесси та 100-річчя від дня народження академіка М.Колесси): Збірник наукових праць та матеріалів. – Львів: Львівський національний університет ім. Франка, 2005. – С. 266.

³²Narodziny i chrzcinu, wesele i pogrzeb u ludu ruskiego we wsi Chodowicach, w powiecie Stryjskim opisał Jan Kolessa // Zbiór wiadomości do antropologii krajowej wydawany staraniem Komisji Antropologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie. – Kraków, 1889. – Т. 13. – С. 117-150.

³³Колесса Ф. Погляд на теперішній стан пісенної творчості українського народу // Музикознавчі праці. – К., 1970. – С. 239.

²⁴Народні пісні в записах Івана Вагилевича / Упоряд., вступ. ст. і прим. М.І.Шалати. – К., 1983.

²⁵Народними піснями зачарований // Народні пісні в записах Івана Вагилевича... – С. 5.

²⁶Зимова обрядова поезія трудового року. – К., 1965.

²⁷Франко І. Огляд праць над етнографією Галичини в ХІХ в. // Франко І. Вибрані статті про народну творчість. – К., 1955. – С. 240-241.

²⁸Невідомі листи Івана Франка до Івана Колесси. Подали до друку Д.Ф.Колесса-Залеська та Ф.П.Погребенник // Народна Творчість та Етнографія. – 1965. – № 3. – С. 72-78.

льний збірник, який може слугувати відправною точкою на шляху порівняння зразків усної словесності у діахронному зрізі.

Праця містить записи народнопісенної творчості, здійснені в селі Ходовичі Стрийського повіту у другій пол. XIX ст. Структура збірки зумовлена специфікою зібраного матеріалу. Фольклорні тексти подано з нотами і погруповано у розділи відповідно до “звичайного розвою людського життя, котрого природні границі творить, з одного боку колиска, а з другого – гробова дошка”³⁴. Таким чином, основу збірника становлять пісні (понад 200 зразків), розміщені у трьох розділах: “Обрядові пісні, зв’язані з порою року”, “Від коліски до гробової дошки”, “Ріжнорідні теми”.

Всі твори у збірнику пронумеровані арабськими цифрами, а варіанти до тексту позначені малими літерами після порядкового номеру. Майже після кожної фольклорної одиниці подано паспортизацію, щоправда, доволі скупу, а також паралелі до пісні з інших джерел, що є необхідним для широких узагальнюючих досліджень явищ культурно-історичної спадщини. У текстах часто можна побачити так звані “посилання” на інший твір, на зразок “Рядок 4-9 так як 3-8 в 6.” або “Далі як ч. 13. рядок 16 аж до кінця”, через що розсіюється увага та, деякою мірою, втрачається враження цілісності пісні. Важливо, що у роботі тексти подано зі збереженням мовленнєвої традиції, що може послужити матеріалом для студій над трансформаціями мовної парадигми.

Практику комплексного вивчення фольклору за локальними осередками продовжили члени Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ) у Львові. Етнографічна Комісія НТШ, утвердивши наукові підходи до дослідження уснопоетичних творів, систематично організовувала фольклорно-етнографічні виїзди в окремі регіони. Так, під час літньої експедиції 1900 р., у якій взяла участь О. Колесса, М. Павлик, О. Роздольський, І. Франко, низку етнографічних екскурсій було проведено й на Стрийщині. Велике значення мала мандрівка І. Франка до с. Довгого, де він одержав рукописну збірку шедрівок, зафіксованих ще у 1860 рр. о. Йосафатом Кобринським³⁵ та записав матеріали для збірки галицьких народних приповідок. У ході експедиції дослідник зібрав

значну кількість паремій у с. Завадові і Голобутові Стрийського повіту.

Узагалі фольклористичні здобутки І. Франка на Стрийщині почались ще задовго до науководослідних подорожей, ініційованих Етнографічною Комісією НТШ. Після смерті матері він не раз гостював у період Різдва свят та на літніх канікулах у свого товариша П. Шанковського в с. Дулібах. Вперше на ці землі він потрапив у 1874 р., коли прямував до Лолина. Тоді, збираючи матеріал для своєї повісті “Петрії і Довбушуки”, І. Франко побував у Гірному, Конюхові, Любінцях, Голобутові, Грабівці та Дулібах³⁶.

Очевидно, що у 1876 р., коли він вдруге мандрував до Лолина в товаристві з М. Павликом та В. Левицьким, І. Франко пройшов маршрутом, який пролягав через села Стрийського повіту. Згодом, коли П. Шанковський переходить на парафію, спілну для сіл Завадова, Нежухова та Голобутова, письменник часто відвідує цю місцевість, принагідно збираючи твори усної народної словесності. Ареал фольклорних записів охоплює також села Стрілків, Довголуку, Добрівляни, Заплатин, Лисятичі та місто Стрий³⁷. Зібрані у Стрийському Підгір’ї прислів’я та приказки вчений використав у своїй фундаментальній праці “Галицькі народні приповідки” (сюди увійшли також тексти, які записав С. Петрушевич).

У 1901-02 рр. на теренах Стрийщини проводив польові дослідження О. Роздольський. Фольклорист побував у Дашаві, Лисятичах, Завадові, Дулібах, Жуліні, де зафіксував на фонограф немалий пісенний матеріал, який був пізніше опублікований у збірнику “Галицько-руські народні мелодії”³⁸. Це двотомне видання зразків народнопісенної традиції вражає об’ємом представленого тут матеріалу. Безперечною перевагою праці є те, що тексти тут подані разом з мелодіями, що робить її цінним надбанням фольклористики. Збірник поділяється на розділи відповідно до жанрової диференціації народної творчості. Ка-

³⁶Шанковський Л. Нарис історії Стрийщини...– Т. 2.– С. 118-119.

³⁷Пастух Р. Іван Франко і Стрийщина // Стрийщина крізь призму століть.– Вип. 3.– Дрогобич, 2004.– С. 89-91.

³⁸Галицько-руські народні мелодії, зібрані на фонограф Й. Роздольським; списав і зредагував С. Людкевич // Етнографічний збірник.– Т. 21.– Львів, 1906; Т. 22.– Львів, 1908.

³⁴Галицько-руські народні пісні...– Т. 11.– С. XXIII.

³⁵Хроніка НТШ.– Львів, 1900.– Ч. 3, 4.

лендарна обрядовість представлена переважно записами із Дашави (твори зимового циклу: "Там на горонці дві соколониці ячмінь жнут", "По горі, горі павонька ходит", "Ци дома, дома гречний кавальєр"; гаївки: "Хто видав, хто слухав мою жону на торзі?", "Там у лісі смерека, смерека", "Через Дунай глубокий, глубокий", "Ой Іванчику, білоданчику"). До родинно-обрядового пласту дослідник включив весільні пісні з Лисятич ("До Дунаю стеженька", "Припадай молода до стола", "На молоденькі, на Марисенці зелений вінок", "Ой що ж то сі за новина повстала"), Дуліб ("Літат павонька по сіножитах, літат", "Ой горо, горо ти кам'яная", "Ой посилала молодецька сивую зозулечку"), Добрівлян ("Подивися, молоденька назад себе", "Ходжу, ходжу по садочку"). Розділ "Пісні звичайні" містить записи із Завадова, Лисятич, Добрівлян, Дуліб та Дашави (всього понад 100 одиниць).

Варта уваги й фольклорна проза, записана О.Роздольським у Стрийському повіті. Зокрема, до числа оригінальних, таких, "яким немає відповідників не тільки в українському фольклорі, а й у східнослов'янському" відносять казку "Як пан учив судию розуму", віднайдену у с. Грабівці³⁹.

Над записами творів усної словесності Стрийського Підгір'я працював і Ф.Колесса. Перші фіксації народної поетичної творчості були здійснені за місцем проживання. Вагомий вплив на формування фольклориста-початківця справив старший брат: "В 80-х роках і я, ідучи за прикладом брата Івана, почав записувати народні мелодії"⁴⁰. Відомо також, що після смерті Івана Колесси, Філарет записав понад 30 пісень із села Ходовичі, які не увійшли до вищезгаданої збірки⁴¹.

Народна пісня не залишила байдужим і відомого композитора, диригента, громадського діяча Остапа Нижанківського. За свідченням Ф.Колесси, вже у 80-их рр. ХІХ ст. він мав значну кількість записаних уснопоетичних творів⁴². Особливу увагу О.Нижанківський звертав

на календарно-обрядовий масив, який згодом ліг в основу його рукописного збірника "Пісні народні. Зібрав і під ноти зложив О.Нижанківський" (1891 р.). Відомі також деякі пізніші записи у Великих Дідушичах ("Дош іде", "Червона калинонько" та інші), Завадові ("А в полі садок", "Отамане, наш батьку" тощо), Голобутові та інших населених пунктах Стрийщини. Декілька пісень, зафіксованих з уст народу, увійшли до "Українсько-руського співаника", виданого у 1907 р.⁴³.

У 70-их рр. ХХ ст. слідами І.Колесси пройшов львівський фольклорист Євстахій Дюдюк. Таким чином майже через 100 років фольклорна традиція села Ходовичі знову стала об'єктом детального вивчення. Та склалося так, що практично готове ґрунтовне регіональне дослідження, на жаль, не увійшло в науковий обіг через передчасну смерть автора, а зібрані ним матеріали довгий час залишались у фонозаписах та рукописах. Однак, у 2005 р. студентка Львівської консерваторії І.Мартинів опрацювала спадщину Є.Дюдюка: фонозаписи із магнітофонних бобін перенесла на сучасні звуконосії (компакт-диски), чим зробила фольклорно-експедиційні матеріали доступними та уклала збірник (дипломна робота)⁴⁴, куди увійшли народнопісенні твори (окрім "народних романсів"), записані "слідами І.Колесси" у с. Ходовичі (всього зафіксовано понад 500 пісень).

Серед текстів зимової обрядовості особливою оригінальністю відзначаються щедрівки "На Дунайочку при беріжечку", "Чи рано, рано куроньки піли", "Погнав Петрусь коня до води". Своєрідним також є твір "Там у місті в місті, в місті Вифліємі", у якому християнська семантика виступає у взаємозв'язку з архаїчними мотивами. Досить велика кількість гаївок, які записав Є.Дюдюк, свідчить про неабияку їх популярність серед ходовичан у ХХ ст. Показовим у цій ситуації є те, що низка пісень цього жанру була зафіксована з чималою кількістю варіантів ("Наша мила ягівко" – 4 варіанти, "Чому Галю не танцюєш, Галю, Галю" – 6, "Питалася мати дочки" – 4 тощо), що доводить факт перебування творів

³⁹Сокіл Г. Осип Роздольський. Життя і діяльність. – Львів, 2000. – С. 50.

⁴⁰Колесса Ф. Спогади про Миколу Лисенка // Музикознавчі праці. – К., 1970. – С. 524.

⁴¹Колесса Ф. Погляд на теперішній стан пісенної творчості українського народу // Музикознавчі праці. – К., 1970. – С. 242.

⁴²Цит за: Колодій Я. Остап Нижанківський. – Львів,

1993. – С. 19.

⁴³Нижанківський О. Українсько-руський співаник. – Львів, 1907.

⁴⁴Мартинів І. Традиційні народні пісні села Ходовичі в записах Євстахія Дюдюка. – Львів, 2005. – Дипломна робота. – Машинопис. – ВДМІ.

у активному вжитку. Дуже цікавим є зібраний баладний фонд (“Готуйся мила до розлуки”, “Дала-сь мене мати”, “Не піду я до церковці”, “Ой їдеш ти сину”, “Козаченько із війни вертає”) та ліричні пісні періоду Другої світової війни (“Збирався солдат відїжджати до бою”, “Розпращався раз хлопець військовий”, “В саду вишні і черешні”, “Прощай, прощай село ріднесеньке”, “Ой на горі клич” тощо).

Ряд теоретичних узагальнень про трансформації регіональної народної творчості міститься у спеціальних статтях Є.Дюдюка⁴⁵. У своїх розвідках він також із вдячністю згадує багатьох своїх інформантів, серед яких виділяє талановиту сільську співачку Ганну Білинську. Саме вона після смерті Є.Дюдюка продовжила його справу, збираючи матеріал як у рідних Ходовичах, так і в інших населених пунктах (Розгірче, Сихів, Йосиповичі, Семигинів, Братківці тощо). Всього їй вдалося зафіксувати понад 300 пісень⁴⁶.

Основну частину становлять записи ліричних пісень, серед яких особливий інтерес викликають такі твори, як “Червона калино, де ти виросла?”, “Піду я лісом, піду ягаєм”, “На горі овес”, “Ой, Боже, як сумно на світі”, “Коло річки, коло броду”, “Послухай кохана дівчино” (с. Сихів); “А ще сонце не заходило”, “Ой у лузі калина стояла”, “Там на горі озеречко” (с. Йосиповичі). Частина записів Г.Білинської зберігається у ходовицькому музеї ім. Ф.Колесси.

У серпні 1982 р. фольклористичну експедицію у Стрийське Підгір'я здійснив Григорій Дем'ян. У селі Конюхів йому вдалося зафіксувати значну кількість народних пісень, серед яких левову частку становлять календарно-обрядові. Цінними є записи творів зимового циклу, в основі яких лежать побажально-величальні формули. До таких слід віднести архаїчні колядки та щедрівки, адресовані господареві (“В нашого пана господаронька”, “Чи дома, дома господаренько”), господині (“Допомагай-Бі господиненько”), а також парубкові (“Там за горою, за кам'яною”) та дівчині (“Ой ясна-красна в лузі калина”, “Пасла дівчина чотири воли”, “Там у лужечку при бережечку”,

“Ой на горонці в золотій коршмонці”). Варті уваги й зібрані гаївки (“Ходить жучок по долині”, “Дубина лежала”, “Чорнушко-душко вставай раненько”) та обжинкові пісні (“Заgone, загоночку”, “Вийся віночку гладко”, “Наш вінець не зеленець”).

Вельми цікавими є фіксації родинно-обрядового репертуару. Зокрема, оригінальною є хрестильна пісня “Зійшло сонце, освітило гори і долини”. Досить суттєвим доповненням до загальнонаціональної скарбниці весільних пісень можуть стати зафіксовані Г.Дем'яном народнопоетичні твори “Ой вінку мій зелененький”, “Посіяла мати жито”, “Вийся віночку гладко”, “В лузі калина стояла”, “Втвори, Боже, ворота”, “У полі явори” тощо.

У тому ж 1982 р. у Конюхові побував ще один львівський фольклорист – Василь Сокіл. Дослідник зібрав багатий народнопісенний матеріал, в якому основне місце займають гаївки (“Вербовая дощечка, дощечка”, “Травко-муравко”, “Ой виїтеся огірочки”, “Ой ти, старий діду”, “Ой на горі жита много”, “Ой там в саду, в садочку”, “Он, хлопці, он на горі льон”, “Кривий танець”, “Молода ворітнице”, “Ой на горі, на вершечку”, “Ворота, ворота, відчиніться ворота”, “Бідна ж моя головонька”, “А хто видав, а хто слухав”, “Іде, їде Зельман”, “Де ж ти їдеш, Романочку?”, “Вже весна воскресла”) та різноманітні за тематикою необрядові пісні (“Ти гуляєш дні і ночі”, “Ой звідси гора”, “У неділю не гуляла”, “Ой піду я гаєм лугом”, “Ой вербо, вербо”, “Нічка темна над тюрмою”, “Чогось милий не говорить”, “Журо ж моя, журу”, “Одна гора високая”, “В Галичині, в ріднім краю” тощо).

Хоча вивченням уснопоетичного культурного шару Стрийщини займались провідні вчені Західної України, фольклористичне дослідження попередніх років аж ніяк не можна вважати повним, оскільки значна територія взагалі залишилась неопрацьованою, а жанрово-тематичні пласти не одержали свого наукового висвітлення.

Сучасні польові дослідження (2009 рік), проведені автором статті у селі Ходовичі, показали, що фольклорна традиція не лише передається, а й доволі активно витворюється. Так, календарно-обрядовий масив збережено на досить високому рівні (окрім обжинкового циклу, якого вже не зафіксував і Є.Дюдюк). Записано 20 колядок,

⁴⁵ Дюдюк Є. Співають Ходовичі // Жовтень.– 1976.– № 6.– С. 147-150; Його ж. З криниці народної мудрості // Жовтень.– 1979.– № 5.– С. 126-127; Його ж. Пісенний репертуар села Ходовичі // Народна Творчість та Етнографія.– 1979.– № 3.– С. 64-68.

⁴⁶ Будівник Комунізму.–1987.– 22 грудня.

14 щедрівок та 17 гаївок. Виявлено, що християнські колядки майже повністю витіснили давніші побажально-величальні твори у пасивний фонд місцевої колядкової традиції. Зате давні світські щедрівки й досі перебувають у активному вжитку (особливо популярною залишається щедрівка “Попід лугови все калинови”). У досліджуваному ареалі найкраще збереглися архаїчні щедрівки, адресовані парубкові та дівчині, в яких центральною виступає шлюбна тематика: “Там в чистім полю стояла стодолка”, “Прала дівчина шовкові хустки на леді”, “Батенько кличе води принеси”, “Пасла дівчина чотири воли в ялині”.

Цікавою з точки зору функціонального призначення є щедрівка “Був у матінки один синочок”, яку виконували жінці, котра мала одного сина. Первісно вона, очевидно, призначалась парубкові, про що свідчить мотив – мати купує синові коня, а також типове у такій ситуації закінчення:

*А за тим словом бувай здоровий
Радуваласі, радуваласі Божая мати сином.
Бувай здоровий гречний паничу,
Радуваласі, радуваласі Божая мати сином.
Гречний паничу чом Михасенько.
Радуваласі, радуваласі Божая мати сином⁴⁷.*

У християнських колядках головна увага приділяється народженню Пречистою Дівою Сина (“Радість нам ся явила”, “Спас наш народився”, “Ой дивнее народження”, “Чути дзвінок”, “Дивная новина днесь ся являє”, “Там в Єрусалимі дзвони задзвонили”, “Ти Йордане приготовися” та інші). Художньо-поетичні елементи, якими пересипані релігійні колядки виконують емотивну функцію, створюють відповідний настрій.

Гідні уваги колядки на суспільно-політичну тематику, витворені у ХХ ст., в яких національно-патріотичні мотиви переплітаються з релігійними, відбиваючи складний процес конгломерації різних сфер народного побуту. Найпопулярніші серед них “Нова радість стала” та “Сумний святий вечір”.

У місцевій календарно-обрядовій традиції чільне місце займають гаївки (у Ходовичах побутує назва “йагукь”), виконання яких зараз приурочено до Великодня. Найбільшу групу весняних пісень становлять твори з шлюбними мотивами, які мають ігровий характер: “Наша мила ягівко”,

“Хотіла мі мати”, “Їде, їде Зельман”, “Ой росла собі калина”, “Ой садила квіти”.

Окрему групу творять гаївки з драстичними мотивами, в яких простежуються елементи взаємного залицання-глузування, за яким приховано практичну мету – спровокувати зближення між гуртами.

Цікавими для дослідження генезису є тексти гаївок “Там на горі Роман косить” та “Ой була, була втім селі вдова”, які раніше побутували у цій місцевості як необрядові пісні, що демонструють записи І.Колесси⁴⁸. З часом відбувся перехід цих творів з необрядової сфери в обрядову (слід зазначити, що на сучасному етапі ці твори представляють контамінацію кількох давніших варіантів).

У ХХ ст. місцевий гаївковий репертуар поповнився новотворами, в основі яких лежать патріотичні мотиви, пов’язані з національно-визвольними змаганнями українського народу проти іноземних загарбників. До таких належать твори “Пустіти нас мати на вой воювати” та “Де ж ті фіялочки, що пахучо цвили” (останній на сучасному етапі записаний у значно повнішому варіанті ніж його зафіксував Є.Дюдюк). В активному вжитку перебувають також ліричні пісні (“Скрипливі ворітонька”, “Ой у полі жито, в долині овес”, “Ой дайте мені того зілля” тощо) та балади (“Там на горі високий”, “Шкода серця”).

Поява досить значної кількості новотворів доводить, що пісенний фольклор Стрийського Підгір’я і на сучасній стадії здатен поетично відображати реалії життя, при цьому не нехтуючи давно виробленими, відшліфованими і закріпленими традицією принципами побудови фольклорного твору.

Як видно з викладеного, Стрийським Підгір’ям цікавилася чимало видатних людей – істориків, лінгвістів, фольклористів, етномузикологів. Неодноразово акцент ставився на народознавчому аспекті, починаючи від членів “Руської Трійці” і завершуючи сучасними фіксаціями. На Стрийщині побутували різножанрові народні твори як загальнонаціонального, так і локального характеру. Новаційними є пісні, у яких репрезентовані події ХХ ст.

⁴⁸Галицько-руські народні пісні з мелодіями / Збір. у с. Ходовичах др. І.Колесса // Етнографічний збірник.- Львів, 1902.- Т. 11.- С. 120-121, 300-301.

⁴⁷Домашній архів Галини Магас.- 4 арк.